

ВНЕСОК ПИЛИПА ОРЛИКА У ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Актуальність теми: Історична постать яка, безпосередньо причетна до національно-визвольних змагань українського народу і посідає особливе місце у політичному житті України. Це гетьман-вигнанець П. Орлик, насамперед як послідовний борець за ідею незалежності України та автор незвичайної угоди гетьмана з козаками, яка в історії дістала назву першої Конституції Української держави. В особі П. Орлика поєднані ідеї, які й сьогодні є дуже актуальними а саме - побудова незалежної та демократичної Української держави.

Завдання : проаналізувати архівні матеріали, літературу, данні з мережі інтернет , дослідити значення Конституції Пилипа Орлика та його особистості на розвиток історії

Мета: дослідження дипломатичної діяльності

на чолі з Пилипом Орликом у політичному житті України у першій половині XVIII ст., характеристика його стосунків з урядами Гетьманщини і з'ясування значення його діяльності для підтримання в народі ідеї української державності. Проаналізувати найбільший внесок в українську та світову історію.

Можна вважати, що корені сучасної незалежності України певною мірою лежать у великій ідеї українських гетьманів. Кожен із них – це особистість свого часу, але всіх їх спіткала трагічна доля.

Серед гетьманів України Пилип Орлик посідає особливе місце. Обраний гетьманом на чужині, він став гетьманом-емігрантом, гетьманом-вигнанцем, що понад тридцять років поневірявся по світу. П. Орлик як гетьман продовжив справу гетьмана Мазепи та, вочевидь, багатьох гетьманів-попередників, починаючи з Б. Хмельницького, що плекали ідею української державності й боротьби за неї.

Постать П. Орлика уособлює великого патріота України, що намагався піднести українську національну ідею у світі: суверенної, вільної, єдиної України на нових засадах конституційної, демократичної, правової держави як спадкоємиці попередніх державних утворень в Україні. П. Орлик усвідомлював, що вибороти вільну Україну можливо лише за умови зовнішньополітичного союзу, яким міг стати протекторат Швеції, Туреччини,

Коли у вигнанні помер гетьман І. Мазепа, після довгих суперечок прихильники боротьби за самостійність України обрали 5 квітня 1710 р. гетьманом однодумця Мазепи Генерального писаря П. Орлика.

Народився він 11 жовтня 1672 р. під містом Вільно в емігрантській чеській шляхетській родині. Закінчив Києво-Могилянський колегіум. Оволодів давньогрецькою, латинською, шведською, німецькою, французькою та турецькою мовами. Освічений правознавець і політик, Пилип Орлик швидко пройшов шлях від кафедрального писаря Київської митрополії до Генерального писаря Війська Запорозького. Він розумів, що із самого початку діяльності залишається гетьманом у вигнанні, а тому, щоб стати справжнім гетьманом України, її треба звільнити від іноземного панування. Його гетьманування пройшло поза Україною, проте в постійній боротьбі за її незалежність.

5 квітня 1710 року відбулися вибори гетьмана та козацької старшини «Конституцію прав і свобод Запорозького війська», яка дійшла донас латинською та книжною українською мовами. Ця конституція стала вищою точкою політико-юридичного мислення українців у 18 столітті, бо фактично проголошувала в Гетьманщині незалежну республіку; зберігався тільки протекторат шведського короля замість колишнього підданства; державна влада мала належати Гетьманові, Генеральній раді та судам (тобто був закріплений принцип поділу влади на окремі гілки).

Абсолютистські можливості гетьмана були суттєво звужені параграфами 6, 7, 8. Гетьмана було позбавлено права розпоряджатися державним скарбом та землями, вести самостійну зовнішню політику, створювати адміністрацію, яка була б підпорядкована особисто йому, карати винних. На період виконання служби гетьманові для його поважного стану надавалися рангові маєтності з чітко визначеними прибутками.

Встановлювалися вибори, які базувалися виключно на вільному волевиявленні. Також важливим та знаменним пунктом Конституції була турбота про захист неспривілейованих суспільних прошарків, що надає документу виразно гуманістичного спрямування. Чітко визначалися також права й суспільний статус Запорозької Січі як формації. Шведський король підтвердив козацьку конституцію, він, як протектор ставав гарантом незалежності України ті її кордонів.

Передумови виникнення Конституції Пилипа Орлика можна розглядати в двох площинах: по-перше як наслідок еволюції правової думки в Європі та України зокрема. Тобто об'єктивний процес, який зумовлений розвитком суспільства; по-друге, як безпосередні історичні події, які передували прийняттю цього документа.

Отже, виникнення конституції Пилипа Орлика, на мою думку, не є чимось спонтанним і незакономірним. Кожне суспільство, кожна цивілізація мають свою конституцію писану чи не писану (звичаєву). Неписана конституція відображає дійсне співвідношення сил у суспільстві. За умов еволюціонуючого суспільства немає потреби в її фіксації, бо норми її змінюються в свідомості людей повільно і є самозрозумілими. Але класове суспільство не є завжди еволюціонуючим, воно не позбавлене соціальних суперечностей, змішаних на нерівноправності його частин. Авторитарна сила, що знаходиться при владі свої норми організації виконавчих та судових структур - писані, що підтримуються не загальним усвідомленням їх доцільності, а реальною військовою силою. Ці законодавчі акти є першим кроком на шляху розвитку конституційного права. Вони ніколи не були сталими, бо створені надто штучно і не відображають дійсного співвідношення сил у суспільстві.

Історія суспільних відносин - це історія боротьби й розвитку суспільних ідей. Історія держави як надбудови суспільства слід розглядати теж у світлі ідей - державних. З розвитком суспільства виникає необхідність закріплення основних політико-правових норм організації суспільства і держави (інструменті для управління суспільством).

Отже, причиною виникнення Конституції Пилипа Орлика була юридична не сформованість політичного життя Гетьманщини, що можна пояснити кількома причинами.

По - перше, сильна гетьманська влада спиралася на підтримку російського самодержавства і відповідно еволюціонувала в напрямку до необмеженого правління.

По - друге, антимонархічне начало серед старшин не впливалося в радикальні юридичні форми. Крім того, зважаючи на російську автократичну систему вона і не змогла б створити щось на зразок парламентських республіки. Вирішення проблеми юридичної регламентації владних структур залежало від наявності відповідної сили, який це було б потрібно і яка змогла б підтримати нововведення. З часів визвольної війни почала народжуватися нова виборна українська верхівка, що згодом переросла у національну аристократію - козацька старшина. Як сильний та економічно впливовий прошарок, старшина склалася наприкінці 17 - на початку 18 століть.

Конституція мала зовсім нову форму не властиву українським документам до неї - суспільного договору між провідником та народом, укладеного навечно.

Безпосереднім поштовхом до створення Конституції стала так звана Бендерська комісія - судовий процес за спадщину гетьмана Мазепи 1709 року, що виявив недосконалість конституційного права та державної практики в Гетьманщині.

Конституція Пилипа Орлика і сьогодні вражає своєю актуальністю і високим правовим рівнем. Вона була написана за декілька десятиліть до американської конституції 1787 року і до французької 1791 року.

В Конституції Пилипа Орлика знайшли яскраве відображення тогочасні ідеї української нації. Автори конституції прагнули об'єднати в єдине ціле різні події свого минулого і створити такий державний лад, який би відзначався колективним народовладдям, але монархічним абсолютизмом, який панував тоді майже у всій Європі.

«Пакти:Конституція законів та вольностей війська Запорозького» здавна привертають увагу українських дослідників. Історики розглядали його, насамперед, у контексті вивчення державотворчих процесів ХМІІ - ХМІІІ століть. Зосереджуючись на визначенні ролі й місця документа в історії державотворення, вони сформулювали декілька підходів до визначення політико - правової сутності документа. Так М. Грушевський визначав його як хартію, М. Костомаров, Д. Яворницький, В.Різниченко - як договір.

Конституція Пилипа Орлика стала першою підвалиною в подальшому розвитку української державницької думки. В ній знайшли своє відображення усі тогочасні ідеали української нації, вона стала символом боротьби за створення самостійної Української держави.

Однак аналіз конституції викликає водночас і певний скептицизм. Можна сказати, що автори документа поступалися речами, якими володіли. Наприклад, конституція різко обмежувала прерогативи гетьмана, але гетьман у вигнанні багатьма з цих користуватися не міг; у деяких статтях старшина погоджувалася утримуватися від корупції та визиску селян і козаків, але на такі поступки їй не важко було зважитися, оскільки вона нічим на володіла, окрім хіба, що одягу на своїх плечах; запорожцям обіцяно землі в пониззі Дніпра, але цими землями володіла Росія. Отже, хоч наміри мазепинців гідні похвали, не варто поспішати з висновками щодо того, наскільки реальними були пропонувані заходи й чи могли вони бути здійснені.

Отже, Конституція Пилипа Орлика є надзвичайно цінним документом для вивчення політичної культури еліти України - Гетьманщини. Якби раптом так сталося, що якомусь за формулюванням Дж. Орусла «міністерству правди», вдалося б знищити чи

сфальсифікувати всі документи із історії України – Гетьманщини, то однієї Конституцією, її латинського варіанту, вистачило б, щоб відновити рівень і сутність оцінок українською елітою природи тогочасного світу, українського суспільства, власного місця й ролі у них. Конституція Пилипа Орлика викликає гордість за українство і водночас гірко з приводу величезної інтелектуальної втрати. Майже трьохсотлітнє забуття, до якого доклали зусилля представники «культурного прощарку» спочатку російської, а потім більшовицької імперії, зробило свою чорну справу. Окремі слабкі зусилля з метою реанімації цього документа у період епізодичного поновлення української державності в 1917 - 1920 роках чи «відлига» періоду «національного комунізму» в другій половині 20-х років ХХ століття або у дослідженнях українців діаспори не досягли потрібного результату. Після відродження державної незалежності українського народу в 1991 р. Конституція Пилипа Орлика набула статусу пам'ятки української філософської та правової думки, але її велич усе ще залишається недостатньо відомою та вивченою.

Хоч про Конституцію Пилипа Орлика вже давно слід говорити не лише як про пам'ятку української політико - правової думки, а й як про пам'ятку світової політико - правової та філософської думки, що її подарувала цивілізованому світові українська культурна еліта.

Значення Конституції полягає у її змістовній унікальності як документа на зламі середньовічного та новочасного конституціоналізму, що увібрав надбання європейської політико-правової думки і української демократично – правової традиції.

Список використаних джерел

1. Кресіна І., Кресін О. Гетьман Пилип Орлик і його конституція. - К.: ПБП. «Фотовідсосервіс», 1993.
2. Кульчицький В.С., Бойко І.Й. Генезис та еволюція Української конституції.: Навч. посібник для студентів юр. факультету - Львів, 2007.
3. Головатий С. Конституція України 1996 року в системі Європейського конституціоналізму//Право України. - 1997р.
4. Василенко М.П. Конституція Пилипа Орлика. В бр. Петрів М. Конституція України 1710р.: Орлик і Василенко. -К.: Українська Видавнича Спілка. 1997.
5. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення / С. Грабовський, С. Ставроян, Л. Шкляр. – К., 1995. – С. 607.